

(4 години)

**ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ
ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЙОВИЧА СОСЮРИ
(1898-1965)**

План

1. Життєвий шлях В.Сосюри. Огляд творчого доробку.
2. "Третя Рота" – зразок мемуарної прози В.Сосюри.
3. Інтимна лірика В.Сосюри. Щирість інтимного почуття. Ліризм звучання.
4. Біблійні сюжети у творчості поета.

Література

Основна:

1. Бернадська Н., Задорожна С. Особливості художнього вираження людського почуття в інтимній ліриці В.Сосюри // Бернадська Н., Задорожна С. Українська література. – К.: Феміна, 1995. – С. 86-88.
2. Гальченко С. Мемуарна проза поета: Роман "Третя Рота" Володимира Сосюри // Українська газета. – 1999. – № 17. – С. 5.
3. Гриценко В. Одкровення предтечі ачи Сповідь пророка? (Фантастика й реальність у поемах В.Сосюри "Ваал", "Каїн", "Христос") // Дивослово. – 2001. – № 1. – С. 9-12.
4. Дзюба І. Оповідав про себе – оповідав про свій народ: Автобіографічний роман В.Сосюри "Третя Рота" // Літературна Україна. – 1988. – 17 березня. – С. 6.
5. Кодак М. Динаміка авторської свідомості В.Сосюри: симультанний аналіз поезій 1920-30-х років // Слово і час. – 2006. – № 11. – С. 52-57.
6. Костюченко В. Втеча від власного "я": Творчість Володимира Сосюри кінця 1930-х років // Дивослово. – 2003. – № 12. – С. 4-8.
7. Костюченко В. Один загадковий рік з життя Володимира Сосюри // Літературна Україна. – 1997. – 11 вересня. – С. 5.
8. Моренець В. Володимир Сосюра: Вступна стаття // Сосюра В. Вибрані твори: В 2-х т. – Т. 1: Поетичні твори. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 5-42.
9. Моренець В. Володимир Сосюра: Нарис життя і творчості. – К.: Дніпро, 1990. – 262 с.
10. Сосюра В. Не ту завісу піднято // Літературна Україна. – 2005. – № 42. – С. 1, 7; № 43. – С. 7.

Додаткова:

1. Гальченко С. Невичерпаний архів Володимира Сосюри // Слово і час. – 1998. – № 1. – С. 9-17.
2. Голос ніжності і правди: Спогади про Володимира Сосюру. – К.: Дніпро, 1968. – 419 с.
3. Костюченко В. У тенетах // Літературна Україна. – 1997. – 25 грудня. – С. 5.
4. Сердюк П. "Може, ми квітками..." (інтимна лірика В.Сосюри в Х класі) // українська мова та література в школі. – 1983. – № 8. – С. 21-23.
5. Татар В. Особистість В.Сосюри (спроба наочного узагальнення) // Дивослово. – 2008. – № 5. – С. 34-35.

Володимир Миколайович Сосюра народився 6 січня 1898 року на станції Дебальцеве у донецькому краю. Із властивою схильністю до фантазії та екзотики він пов'язує своє походження з французькою лінією всесвітньо відомого лінгвіста Фердінанда де Сосюра та кубанською, козацькою Сосюру, „наше прізвище українізували писарі”.

Після народження Володі сім'я переїжджає до „колиски радості й горя” – селища Третя Рота (нині Верхнє, на Луганщині), де й минули дитячі роки Володі: голодні і безпритульні. Початкову освіту здобував під наглядом батька, багато читав, особливо пригодницьку літературу, „книжки влили нові барви в мою душу”. Його згодом прийняли до третього відділення Міністерської школи, а не до першого, бо був хлопець добре підготованим. 1911 року вступає до міністерського двокласного училища у Третій Роті. Швидко стає одним із кращих учнів. Захоплюється співами і художню літературою (Гомер, Міллер, Гоголь, Шевченко, Пушкін, Конан Доль, А.Белій, М.Вороний, О.Олесь).

Свої перші напівдитячі поетичні спроби відносить до 1914 року. Під впливом перечитаної російської літератури починає писати російською мовою на релігійні теми. З 11 років йде працювати (телефоністом, чорноробочим у каменоломнях, не цурається випадкових заробітків). 1914 року він вступає до трикласного нижчого сільськогосподарського училища на станції Яма Північно-Донецької залізниці. Наступного року (1915) смерть батька, запалення шлунка (Володі було 17 років, батькові 37) змушує полишити навчання й повернутися на завод. Але заробітки не могли зарадити скруті сім'ї, тому він вирішує закінчити навчання, долаючи труднощі та перешкоди, повертається до училища восени 1916 року аби пробути там до осені 1918 року.

Продовжує писати українською і російською мовами. 1917 року в газеті „Голос рабочего” публікуються вірші „Плач волн”, „Товарищу”, „Чи вже не пора”, „Брат на брата” в яких звучить рокотання розбуджених мас, гул історії, передреволюційний пік. Становлення В.Сосюри як громадянина і поета припадає на перші пореволюційні роки.

Восени 1918 року він бере до рук зброю і виступає проти кайзерівських та гетьманських військ у складі повстанської робітничої дружини Донецького содового заводу. Оскільки повстанням керує український національно-визвольний рух, – ідея самостійної України продиктована самою логікою революції. Цілковито поділяючи ідею незалежної України, В.Сосюра взимку 1918-го року стає козаком петлюрівської армії. Восени 1919 року він тікає з петлюрівської армії і потрапляє в полон до денікінців: „полонений на своїй землі”. Його розстрілюють як петлюрівця, але рана виявляється не смертельною, і поет виживає. Пробираючись до червоних, опиняється в Одесі, де його, хворого на тиф, звільняють бійці Червоної армії. В її шерегах 1920-1921 років він продовжує боротьбу з білополяками та армією Махна.

1920-го року в Одесі В.Сосюра вступає до лав більшовицької партії. 1921 рік – вийшла збірка В.Сосюри „Поезії”, яка довгий час вважалася першою. Нещодавно віднайдені документи в яких рукою поета записано, що перша збірка мала назву „Пісні крові...”. Вийшла вона в 1918 році, але відшукати її поки що не вдалося. Рання поезія, умовно обмежена 1921 р., вбирає в себе кращі художні досягнення пошукових течій і стилів того часу: яскрава мелодійність рядка, гостра інтонаційно-

чуттєва пульсація, сюжетність, емоційна деталь. ґрунтована на зміні емоційних планів, переважно емоційні ретроспекції.

У травні 1920-го року в газеті „Одеський комуніст” з’являється вірш „Відплата” за підписом „Сумний” написаний українською мовою – це був дебют у комуністичній пресі рідною мовою. 1920 році червоноармійця В.Сосюру направляють в Єлисаветград на військово-політичні курси при політуправлінні армії. Після навчання поета направляють на політроботу на Донбас. Під час відпустки у квітні 1921 року він їде до Харкова, де знайомиться з В.Коряком, В.Блакитним та І.Куликом, які відкликали В.Сосюру з армії. У Харкові напише в 1921 році поему „Червона зима”. В Харкові 1922 року В.Сосюра вступає до Комуністичного університету ім. Артема, та вже наступного літа, як сам зауважує, „через недостатність загальноосвітньої підготовки” за власним бажанням переходить на робітфак Інституту народної освіти”. Навчання він згодом покине: „Мій диплом – мої три томи вибраних поезій”.

Поетичні збірки В.Сосюри 20-х років „Червона зима” (1922), „Сьогодні” (1925), „Сніги” (1925), „Золоті шуліки” (1927), „Юнь” (1927), „Коли зацвітуть акації” (1928) не знали полиць: їх передавали з рук в руки, зачитували до дірок. До поета приходять рідкісна популярність, його виступи збирають повні аудиторії і завершуються тріумфально.

Від 1925 року В.Сосюра повністю віддається літературній роботі. Він перебуває то в лавах Пролеткульту (від осені 1921 по осінь 1922 року). В 1923 році вступає до новоутвореної організації пролетарських письменників „Гарт”. У 1925-27 роках В.Сосюра перебував у лавах ВАПЛІТЕ. Взимку 1927 року він переходить до ВУСППу, в колі якого перебував аж до 1932 року, від 1927 по 1929 – член редколегії „Гарту” – вуспівського журналу.

У книжці «Вибрані поезії» вийшла в 1936 році, вміщені твори присвячені другій дружині Марії Даниловій. Окремими штрихами відтворює образ коханої: «золоте волосся», «срібний голос», найбільшу увагу зосереджує на очах. Вони – наскрізний образ його інтимної лірики: «ніщо мені в світі навіки / твоїх не замінить очей («Твої очі»). Золоті, сині – очі співають, мовчать («Жовтіє лист»), «Щастя і тривога на щоках холодних од очей цвіте» («Ластівки на сонці...»), «очі, як сон, золоті» («Ти мені нагадала турчанку»), у милої «васильки з-під вій» («Васильки»), «у тебе під віями небо / і в ньому два сонця – зіниці твої» («Айстра»).

Відтворення людських почуттів доповнюється моделюванням окремих пейзажних деталей: «Десь море на півдні шумить і синіє» («Марія»), «Коливалися хвилі, мов рими... / І магнолії пахли весною... («Хвилі»), «Кипариси, од ночі й до ранку, / все шумлять і шумлять навкруги... / Синій вітер, метелики й квіти, / співи птиць і цвітіння дерев / крізь рососою забризкані віти / чути моря бурхливого рев, / синій рев...» («Ти мені нагадала турчанку»).

І в подальших, за роками написання поезіях, В.Сосюра продовжує зізнаватися коханій у своїй любові:

- «Сьогодні я в морі любові, у морі любовному я» у поезії «*Сьогодні*»;
- «Як розказати тобі про все, / що в серці розцвіло, – / про те... що я завжди, як і раніш, тебе люблю, люблю» у поезії «*На крилах*»;

- «Минають дні, минають ночі, пливуть світи. / В душі моїй ці сині очі / Завжди, завжди» у поезії «*Завжди*»;
- Я люблю тебе, друже, за те,
 Що в очах твоїх море синіє,
 Що в очах твоїх сонце цвіте,
 Мою душу і пестить і гріє.

За волосся твоє золоте,
 За чоло молоде і одкрите.
 Я люблю тебе, друже, за те,
 Що не можна тебе не любити «*Люблю*» (1938).

Риси індивідуального стилю В.Сосюри-лірика: ніжність і задушевність, динаміка і лаконізм, вагомість слова і внутрішня схвильованість, невимушеність і природність.

Громадсько-літературні проблеми сприймаються В.Сосюрою дуже гостро, і разом із голодом 1932-33 років, свідком якого був поет призводить до божевільні – Сабурова Дача (м. Харків). Поета виключають із партії (1934) за поему „Розгром” (текст не зберігся), бо в ній з болем написав про М.Хвильового, М.Ялового.

Поет деякий час (1934-1935) працює технічним секретарем багатотиражки на фабриці „Червона нитка” у м. Харкові. У кризові роки В.Сосюра майже не пише, а займається поетичними перекладами (твори О.Пушкін, М.Лермонтова „Демон”). П’ять років (1931-35), крім інтимної лірики нічого не пише.

1937 року виходить збірка „Нові поезії”, в яку входять в основному офіційні плакати. Твори цієї збірки не витримали перевірки часом, бо й програмувалися не на вічність, а на одnodення. Винятком є поезії „Айстра”, „Хвилі”, «Зорі», «Ніч», «Я пригадав» – це інтимна лірика, присвячена дружині. І цього ж 1937 року поет працює над романом у віршах «Червоногвардієць», прагне досягнути «України кляту долю». І вона постає в уяві героя як «розп’ята мати».

З 1939 року починається певний підйом у творчості поета. З’являється збірки „Люблю” (1939), „Журавлі прилетіли” (1940), „Крізь вітри і роки” (1940) зумовлена поліпшенням життєвих обставин життя. В основному – вміщена інтимна лірика, наповнена мотивами виняткової любові до коханої.

У роки Великої Вітчизняної війни В.Сосюра стає член-кореспондентом газети „За честь Батьківщини”, їздить у діючі війська, зустрічається з воїнами, влаштовує аматорські концерти, читає вірші. Радянський уряд нагороджує його в 1943 році орденом Червоного Прапора. Лірика воєнних років (збірки „В годину гніву” (1942), „Під гул кривавий” (1942) проймає мотив віри в перемогу й показ біди, яку народ обов’язково здолає.

1944 рік з’являється поезія „Любіть Україну” за яку В.Сосюру звинувачують у націоналізмі і б’ють до „самозабуття”. Поета знову перестають друкувати, не дозволяють виступати перед народом. Він живе під пильним наглядом КДБ і прямою загрозою арешту.

У В.Сосюри з’являються рецидиви давньої хвороби – почалися спазми коронарних судин, гіпертонія. Він потрапляє до психоневрологічного диспансеру. Творчості не припиняє. У диспансері він пише поеми „Каїн”, „Мойсей” (яка не

друкувалася). На початку 1949 у санаторії Серафимовича під Москвою створює поему „Христос”.

Біблійний сюжет поеми **"Христос" (1949)** спрямовано у площину морально-етичних питань (добро і зло, вірність і зрада в поєднанні з мотивами кохання). За біблійними сюжетами криється сучасність. Традиційний біблійний образ Каїна набуває натуралістичних конотацій. Образ Каїна трансформується завдяки введенню особистісної колізії, адже Єва зраджує Адама і закохується в змія.

У поемі «Христос» вміщені такі рядки: «Забудь його Маріє! Я так, я так тебе люблю! О, підйми чудесні вії й на мене глянь, тебе люблю!» з іншого боку він розуміє, що «Марні всі зусилля Не вернеться любов». Марію називає повією.. Каїни і таїнство, як прокляття, в усі часи супроводжують людство. Це чорні, реакційні сили, які існують щоб творити зло. У поемі „Христос” оспівується велика жертвна любов, яка мала б передатися людям для побудови гармонійного прекрасного суспільства. Все це у творі чітке, прозоре, загальнолюдське. І раптом під кінець поеми: „І Сталін, на Христа погожий” вітає радісний народ. Страх репресій, що переслідував В.Сосюру і тут спрацював. Він знову шукав захисту, прикриття. Образ Сталіна з’являється як іронія.

Розроблена у поемі "Христос" тема підступності і зради має продовження в поемі **"Ваал" (1949)**, де автор трактує новозавітну легенду про перших людей на землі. Ваал (або Баал) – біблійна назва бога язичеських семітів Палестини, Сирії. За етимологічним словником, слово це означає "господин", "владика" і відповідає звичайній назві Бога у євреїв. Демон і Ваал змагаються між собою. Увага сконцентрована на динаміці світла, боротьбі за існування: "На землі нехай розцвітає рай".

Поемі властива недомовленість, загадковий фінал:

Журно озеро хвилями грає,
шепче щось комишам,
Плаче гіпопотам,
Мов адамові він співчуває.

Продовження фіналу бачимо в поемі **Каїн (1948)**. Єва "ридає і куса змію в роздвоєне жало...Біблійна фабула доповнюється своєрідною передісторією братовбивства та мотиву первородного гріха. Біблійні Авель і Каїн розкриваються в поемі за принципом контрасту. Марія в яку закохалися два брата Каїн (жорстокий, злий) проклинає Авеля:

Тільки блиск,
Тільки тьма,
А Адама нема

У всіх трьох поемах поет розглядає проблему зради, підступності. Насамперед в образі Марії – зрадлива, повія, яка для вдоволення своїх інстинктів готова жертвувати всім: ідеями, родиною, дітьми.

Поема „Мойсей” (1948) – це легенда про народження Мойсея, його життя в Єгипті, похід через пустелю. Це не переспів, а оригінальна інтерпретація образу Мойсея. У важкі часи мандрування єврейського народу на чолі з Мойсеєм група людей зневірилася у правильності обраного ним шляху і підняла повстання. Керівником повстання був Датан. Це була зрада не лише перед Мойсеєм, а й перед

Богом. Мойсей – уособлення добродетельності, благородства, мудрості. Датан – уособлює зло, заздрість, властолюбність. За підказкою бога Мойсей відокремив повстанців. І раптом земля розкололася – і їх поглинула безодня, тьма, порох. Мойсей же продовжує вести євреїв до землі обітваної. Так за біблійною легендою.

У 50-х роках з'являються нові книги віршів „За мир” (1953), „На струнах серця” (1955), „Солов'їні далі” (1957) написані у рідній повоєнних життєрадісних, по-людськи зрозумілих настроїв:

1960 року завершує поему „Розстріляне безсмертя”. В.Моренець переконує в тому, що „заспівна” частина цього твору, присвячена жертвам сталінського терору, є поновленим шматком втраченої поеми „Махно”.

В останні роки життя були створені книжки „Близька далина” (1960), „Поезія не спить” (1961), „Осінні мелодії” (1964), „Весняне дихання” (1964).

8 січня 1965 року В.Сосюра помер від інфаркту у Кончі-Заспі. Похований на Байковому кладовищі.

„Третю Роту” В.Сосюра почав писати 1926-30 роках. Задумав як роман-трилогію. Саме в 1926 році в журналі „Червоний шлях” було надруковано уривок із цього роману. Потім поет відклав твір і повернувся до нього в 1942 році, в Москві. Згодом знову повернувся до роману в 1959 році і в чернетковому варіанті завершив в 1960 році. Повна публікація твору була здійснена видавництвом журналу „Київ”, а згодом видавництвом „Радянський письменник” 1988 року. В архіві В.Сосюри збереглися неопубліковані досі спроби віршованого роману „Третя Рота”.

Жанр твору поет визначив як роман, хоча не всі ознаки жанру проявляються у цьому творі. „Третя рота” – це розповідь про власне життя, без прикрас, самовихваляння і самолюбівання. Розповідь співзвучна контекстові епохи.

Написаний твір у стилі ліричної, вельми експресивної прози (В.Сосюра і тут залишається передовсім ліриком), твір багато каже про натуру митця – розшарпану, імпульсивну. Це відбито і в композиції (окремі епізоди виписані досить детально, якісь означені одним штрихом, інші взагалі не висвітлені), і в судженнях автора, подекуди вельми суб'єктивних. В.Сосюра оповідає досить детально про свої походеньки, бої з бандами. „Тилу ніде не було. Кожної хвилини: „До зброї!”. Ми спали в патронташах, не роздягаючись, і від крику вартового хапали зброю і вибігали на смерть”. В.Сосюра вживає методи кіноплану, часто повертаючись назад, чи заглядаючи вперед. Події у романі часто локалізовані в часі й просторі. Багато у творі авторських поезій, пісень, віршів Т.Шевченка, П.Тичини та інших авторів.

Це яскравий зразок мемуарної прози. При відсутності щоденників і наявності дуже невеликої кількості листів В.Сосюра цінність такого автобіографічного роману безперечна.